

Lubomír Hampel

Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała

Rozumiemy się lepiej dzięki wspólnej refleksji nad przeszłością i kulturą

[Rozumíme si navzájem? Možnosti reflexe minulosti a současnosti v české a polské literatuře, jazyce a kultuře 20. Stolet. Kolektivní monografie Libor Martinek (editor), Opava – Opole 2011]

Czytając wydany niedawno tom pt. *Czy rozumiemy się nawzajem? Możliwości współczesnej refleksji nad przeszłością w czeskiej i polskiej literaturze, języku i kulturze XX wieku*, który powstał pod redakcją doc. Libora Martinka, przede wszystkim zauważam znakomitą trójdzielną kompozycję całości. Wszystkie znajdujące się tu artykuły są opublikowane wyłącznie w języku czeskim. Prace polskojęzyczne zostały przetłumaczone, co świadczy o tym, że są przeznaczone zwłaszcza dla czeskojęzycznych odbiorców, a także jest to świadectwem ważnej współpracy na płaszczyźnie translatoologicznej w regionie pogranicza dwóch słowiańskich narodów. Zgodnie z przyjętymi standardami wydawniczymi abstrakty, streszczenia i słowa kluczowe zostały opublikowane w języku angielskim.

Na początku warto podkreślić, że omawiany tom powstał dzięki projektowi Czesko-Polskiego Forum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Czeskiej. Z czeskiej strony głównym partnerem wspomnianego projektu był Uniwersytet Śląski w Opawie, Wydział Filozoficzno-Przyrodniczy, Instytut Bohemistyki i Bibliotekoznawstwa, a z ramienia partnera zagranicznego ważną rolę odegrał Uniwersytet Opolski, Katedra Sławiastyki, Instytut Filologii Polskiej.

Z uwagi na szczególną rolę historii – wagę materiałów źródłowych dla twórczych inspiracji i kreacji oraz to, że fakty historyczne podlegają interpretacjom, wywołując spory i dyskusje naukowe – głównym celem

wyżej wymienionego projektu była refleksja nad przeszłością obu narodów słowiańskich oraz próba pokazania, w jakich dziedzinach współcześnie zauważa się przedmiotową problematykę w szeroko zakodowanej kulturze danego narodu.

Praca została podzielona na trzy działy. Pierwsza część zawiera dokładne omówienie kwestii językoznawczych¹. Druga koncentruje uwagę odbiorcy na zagadnieniach literaturoznawczych², obejmujących również krytykę tekstu literackiego i krytykę historyczną oraz kontekst literacki, strukturę tekstu i właściwości języka. Trzecia część poświęcona została najmłodszej dyscyplinie, czyli filmoznawstwu³.

W badaniach nad najstarszymi wpływami językowymi w przeważającej części obserwuje się tendencję, polegającą na wprowadzeniu pierwszych pożyczek związanych z realiami kraju, będącego źródłem zapożyczeń. Np. Grażyna Balowska w artykule pt. *Czesko-polskie stosunki językowe z punktu widzenia historycznego* stawia tezę, że język jest w stanie przechowywać obraz świata naszych przodków sprzed kilku generacji. Dzięki temu przeszłość w języku jest punktem wyjścia dla konfrontatywnego porównywania jednostek leksykalnych, przez co lepiej możemy zrozumieć kulturowe i historyczne dziedzictwo naszych narodów.

Autorka najpierw chronologicznie pokazuje oddziaływania języka czeskiego na język polski, trwające już od czasów chrystianizacji, nieustannie ożywiane przez wieki następne. Później, po tragicznych dla Czechów wydarzeniach, czyli po przegranej bitwie na Białej Górze w 1620 roku (czego konsekwencją była trwająca aż trzy wieki hegemonia Niemców) możemy zaobserwować stopniowe oddziaływania i zapożyczenia, przebiegające w odwrotnym kierunku, czyli z języka polskiego do czeskiego. Autorka artykułu trafnie zauważa, że w okresie odrodzenia, w przekładach polskiej literatury dochodzi do zjawiska związanego z międzyjęzykowymi interferencjami – pożyczki są najpierw częściowo przekształcane, a następnie przejmowane i adaptowane. W końcowej fazie zostają skonwencjonalizowane w systemie leksykalnym drugiego języka.

¹ G. Balowska, *Czesko-polskie stosunki językowe z punktu widzenia historycznego*. E. Höflerová, *Modyfikacja tekstów stylów funkcjonalnych*.

² L. Martinek, *Poezja polska wprowadzana w przekładach do literatury czeskiej*. J. Chrobák, *Świat jako zderzenie czasu ludzkiego i czasu tradycji*. Powieść „Rok na wsi” braci Mrš-tíků. J. Czaplíńska, *Historia alternatywna jako próba pogodzenia się z traumatyzmami narodowymi*. A. Pająk, *Refleksja czeskiej przeszłości w prozie historycznej drugiej połowy XX wieku*. O. Czernikow, *Mit o wiecznej bezpowrotności. O antynostalgii w powieści Milana Kundery „Niewiedza”*. J. Urbanec, *Czeska i polska literatura popularna w przeszłości i w teraźniejszości*.

³ P. Bergmannová, *Wzajemne stosunki czesko-polskie w dziedzinie filmu po drugiej wojnie światowej (oraz pierwszy czesko-polski film „Ulica Graniczna”)*. J. Spalińska-Mazur, *Czescy twórcy autorskiego filmu animowanego w recepcji reżyserów filmowych oraz europejska i światowa publiczności kultury*.

Autorzy sześciu artykułów z segmentu nauk literaturoznawczych i krytyki wykazują głęboką znajomość realiów czeskiej i polskiej kultury oraz historii najbliższego sąsiada. Równie interesująco prezentują różnorodne aspekty życia i dziejów współczesnych obu narodów.

Libor Martinek w artykule pt. *Poezja polska wprowadzana w przekładach do literatury czeskiej* zastosował literaturoznawczą komparatystykę. Jak podkreśla autor, czesko-polskie stosunki literackie powiązane są kompleksowo dzięki tysiącletniemu oddziaływaniu politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych relacji bilateralnych. Zauważa, że polskie piśmiennictwo do początku XVI wieku otrzymywało solidne wsparcie w literaturze czeskiej; pierwsze polskojęzyczne przekłady Biblii, psalterze, kazania, legendy, a także literatura świecka często bywały adaptacją czeskiej pierwowzorów. Przywołuje *Czeską Jednotę Braterską* działającą w Polsce na czele z wybitnym filozofem i pedagogiem światowej sławy Janem Amosem Komeńskim. Przypomina również działalność polskiego emigranta Bartołomieja Paprockiego, który przebywał na czeskich i morawskich dworach, gdzie aktywnie rozwijał twórczość z zakresu heraldyki i przekładów. Przywołuje również utwory Josefa Dobrovskiego, Samuela Bogumiła Lindego, Josefa Jungmanna i Pavla Josefa Šafaříka. Nie zapomina także o Františku Ladislavu Čelakovskim, który jako profesor sławistyki, przebywając we Wrocławiu, zaprzyjaźnił się z polskim poetą Kazimierzem Brodzińskim. Wielkim miłośnikiem przyjaźni między Słowianami był również Jan Kollár – tłumacz bajek Ignacego Krasickiego. Autor tego obszernego studium w sposób przejrzysty przedstawił historię czesko-polskich stosunków literackich z uwzględnieniem przekładów z literatury polskiej na język czeski – od pierwszych wzmianek piśmiennictwa aż do czasów współczesnych.

Przechodząc do działu filmoznawstwa, warto nadmienić, że głównym zamiarem Pavly Bergmannovej, autorki artykułu pt. *Wzajemne stosunki czesko-polskie w dziedzinie filmu po drugiej wojnie światowej (oraz pierwszy czesko-polski film „Ulica Graniczna”)* było scharakteryzowanie ważnego etapu rozwoju wzajemnych czesko-polskich stosunków w dziedzinie kinematografii po zakończeniu drugiej wojny światowej. Współpracę w dziedzinie kinematografii uwińczyło podpisanie 8 listopada 1947 roku wspólnej czechosłowacko-polskiej *Deklaracji*. Dotyczyła ona przede wszystkim wspólnej produkcji filmów pełnometrażowych i krótkometrażowych, wymiany pracowników z branży filmowej, wspólnych wizytacji oraz porad pracowników filmowych i dziennikarzy, współpracy w kształceniu i doskonaleniu kadry filmowej, współpracy i obopólnej pomocy w dziedzinie techniki filmowej, współpracy instytucji filmowych, filmotek, szkół filmowych, wydawnictw i prasy oraz regularnego udostępniania informacji z wszystkich dziedzin twórczości filmowej wraz z uwzględnianiem potrzeb kulturowych i społecznych obu państw przy określaniu planów tematycznych w przyszłej produkcji filmowej.

Autorka trafnie zauważa, że w okresie powojennym można mówić o zjawisku proradzieckiej polityki kulturowej, zgodnie z którą film stał się elementem szerzenia ideologii komunistycznej z uwzględnieniem ówczesnej propagandy oficjalnej. W dalszej części artykułu zostały przedstawione szczegóły realizacji czechosłowacko-polskiego filmu z gatunku dramatu pod tytułem *Ulica Graniczna*, czes. *Hraniční ulička* z 1948 roku, w reżyserii Aleksandra Forda.

Prace zamieszczone w przedstawionym tomie *Czy rozumiemy się nawzajem? Możliwości współczesnej refleksji nad przeszłością w czeskiej i polskiej literaturze, języku i kulturze XX wieku* przyczyniły się niewątpliwie do lepszego zrozumienia różnorodnych zagadnień dotyczących przede wszystkim szeroko rozumianej sfery języka, literatury i wiedzy o filmie. Artykuły opublikowane w wymienionym tomie są nie tylko inspiracją do dalszych badań, ale przyczyniają się również do poszerzania wiedzy na temat analizowanych czesko-polskich stosunków, korespondujących z analitycznym kierunkiem komparatywnych badań.